АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

ЛИЧЕНКО Ірина Олександрівна - завідувач кафедри цивільного права та процесу, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, професор

http://orcid.org/0000-0002-4838-3579

МЕЛЬНИЧЕНКО Вікторія Ігорівна - студентка, Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

http://orcid.org/ 0009-0005-0494-3852

УДК 342.92: 342.7

DOI: https://doi.org/10.32782/NP.2024.3.4

Стаття присвячена аналізу адміністративно-правових основ захисту права власності в Україні, інструментів (засобів) його реалізації, проблем правозастосовної практики та перспектив удосконалення законодавства задля посилення адміністративно-правового захисту права власності в Україні.

Особлива увага присвячена детальному аналізу функції держави з охорони права власності, особливостей комплексного застосування публічно-правових та приватно-правових інструментів задля захисту права власності в Україні, адміністративно-правового режиму охорони та захисту права власності, особливостей формування інституту адміністративно-правового захисту права власності в сучасних умовах. Констатовано, що засоби державно-юридичної правозахисної діяльності щодо захисту права власності скеровані на попередження правопорушень, застосування заходів припинення посягань, адміністративної відповідальності у цій сфері.

Актуальність статті полягає в пошуку нових підходів до визначення сучасних адміністративно-правових основ захисту права власності в Україні.

Встановлено, що на сьогодні формування нормативно-правової основи захисту права власності є доволі складним, не систематизованим, подекуди не достатньо ефективним, повільним процесом. Наголошено, що на часі усунення невідповідності складів адміністративних проступків сучасним реаліям, невпорядкованості нормативного регулювання адміністративної відповідальності в системі засобів захисту правових можливостей особи.

Констатовано, що формування інституту адміністративно-правового захисту права власності є наслідком еволюції української держави як суб'єкта охорони права власності. Засоби державно-юридичної правозахисної діяльності щодо захисту права власності скеровані на попередження правопорушень у цій сфері, застосування заходів припинення посягань, адміністративної відповідальності у цій сфері.

Визнано, що ефективним засобом забезпечення захисту прав та свобод громадян, підтримання в суспільстві законності та правопорядку є юридична відповідальність взагалі та адміністративна зокрема.

Акцентовано, що проблеми сучасної правової політики держави щодо захисту прав громадян у сфері власності пов'язані з відсутністю чіткої стратегії підвищення ефективності діяльності органів влади, які забезпечують захист таких прав, конкретних заходів, спрямованих на формування зведеної інформаційної бази даних публічної інформації, яка стосується об'єктів права власності на земельні ресурси, нерухоме майно, моніторингу факторів ризику, що призводять до корпоративних конфліктів та спричиняють рейдерське захоплення об'єктів права власності, конкретних кроків до підвищення рівня свідомості громадян щодо змісту їхнього права власності та шляхів їх реалізації.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, права громадян, право власності, право інтелектуальної власності, функція держави, правові засоби, правові реформи.

Вступ

Становлення та розвиток демократичної, правової держави багато в чому залежить від стану правових засад захисту права власності громадян у найважливіших сферах суспільного життя. Ступінь цивілізованості будь-якої держави значною мірою залежить від стану дотримання, захисту майнових прав членів українського суспільства. Якість та здатність до практичного використання адміністративного законодавства щодо захисту права громадян у сфері власності значною мірою визначає стабільність та умови розвитку відносин власності, впливає на стан захищеності правових можливостей особи володіти, користуватися та розпоряджатися майном.

Постановка проблеми

Однією з головних ознак цивілізованої держави є розвиток демократичного процесу, забезпечення та зміцнення прав людини. На сьогодні недостатньо дослідженими в науці адміністративного права залишаються питання адміністративно-правового захисту права власності, визначення головних засад його реалізації, проблемного поля цієї сфери адміністративно-правових відносин та визначення шляхів подолання наявних проблем. Результати правових реформ в Україні переконливо засвідчують недостатню увагу законодавця до досліджуваних проблем, а без негайного реформування системи правових засобів захисту права власності стає неможливим досягнення намічених державою завдань, зокрема досягнення позитивних соціально-економічних результатів.

Стан дослідження проблеми

Дослідження окреслених наукових завдань спирається на результати наукового пошуку вітчизняних учених, які присвятили свою наукову діяльність дослідженню окремих аспектів адміністративно-правового захисту права власності в Україні.

Серед таких – Р. Афанасієв [1], В. Галунько [2], Ю. Капіца [3], А. Холіна [4] та інші. Проте їх наукові розвідки лише фрагментарно відображають зміст окресленої проблеми. На часі визначення правової природи та адміністративно-правових основ захисту права власності в Україні та окреслення наявних проблем у цій сфері.

Метою статті є науковий аналіз адміністративно-правових основ захисту права власності в Україні та окреслення наявних проблем у цій сфері.

Наукова новизна статті проявляється в тому, що в роботі здійснено комплексний аналіз правової природи та сучасних адміністративно-правових основ захисту права власності в Україні, інструментів (засобів) його реалізації, проблем правозастосовної практики та перспектив удосконалення законодавства задля посилення адміністративно-правового захисту права власності в Україні. Встановлено, що на часі усунення невідповідності складів адміністративних проступків сучасним реаліям, невпорядкованості нормативного регулювання адміністративної відповідальності в системі засобів захисту правових можливостей особи.

Виклад основного матеріалу

Формування інституту адміністративно-правового захисту права власності є наслідком еволюції української держави як суб'єкта охорони права власності.

Уявлення людини про власність, способи державного впливу на майнові відносини, діяльність держави у сфері охорони права власності змінювались на всіх етапах розвитку людської цивілізації, вони зазнавали значної трансформації.

На відміну від європейських держав, у яких сформовані багатовікові напрацювання щодо ефективної охорони права власності, вітчизняна історія несе суперечливий досвід у цій сфері. В умовах тоталітарного режиму процес охорони права власності знаходився під контролем адміністрації підприємств та правоохоронних органів [2, с. 43], а в кризових умовах дев'яностих років набув стихійних рис. Процеси розкрадання державного майна були масовими, а державна політика у цій сфері полягала в зниженні адміністративного тиску, стан законодавчих актів, прийнятих ще в СРСР, не відповідав потребам часу.

Проголошення Україною незалежності в 1991 році відкрило шлях до реформування адміністративно-правових основ захисту права власності та ознаменувало новий етап у формуванні інституту адміністративно-правового захисту права власності загалом. Глобальні зміни в державному устрої, економіці держави, поява різноманітних форм власності стають поштовхом до трансформації адміністративно-правового захисту права власності, яка триває і в наш час. Зважаючи на це, в історії розвитку адміністративно-правового захисту права власності можна виділити два періоди – радянський (до 1991 року) та період незалежності (після 1991 року).

На сьогодні формування нормативно-правової основи захисту права власності є доволі складним, не систематизованим, подекуди не достатньо ефективним, повільним процесом. Позитивним у цьому напрямку є залучення до нього багатьох органів державної влади та місцевого самоврядування, формування з цього приводу норм різних галузей права (адміністративного, цивільного, кримінального, трудового та інших).

Функція держави з охорони та захисту права власності включає визнання права власності; гарантування права власності; визначення порядку набуття та реалізації права власності; підтримання режиму охорони права власності; застосування примусових заходів у цій сфері; визначення статусу учасників відносин охорони права власності; створення системи органів публічної влади, до компетенції яких входить підтримання режиму охорони та захист права власності, визначення їхньої компетенції; створення системи заходів попередження, припинення, скерованих на захист права власності; визначення винятковості та особливого порядку націоналізації, реквізиції, реприватизації.

Правова природа захисту права власності в нашій державі вимагає комплексного застосування публічно-правових та приватно-правових інструментів. Цьому сприяють нормативно-правові акти, що належать до різних галузей права:

- конституційного – стаття 41 Конституції України встановлює принцип, згідно з яким кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.
- господарського – стаття 133 Господарського кодексу України визначає, що держава забезпечує рівний захист майнових прав усіх суб'єктів господарювання;
- цивільного – стаття 386 Цивільного кодексу України вказує, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності. Власник, права якого порушені, має право на відшкодування завданої йому майнової та моральної шкоди.
- адміністративного – Глава 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає перелік адміністративних правопорушень, які посягають на право власності;
- кримінального – Розділ 6 Кримінального кодексу України визначає види діянь, які визнаються злочинами проти власності, та особливості відповідальності за них.

На державу покладено обов'язок щодо створення системи правових способів та засобів щодо підтримання режиму охорони та захисту права власності як особливого порядку адміністративно-правового регулювання, що відображає сукупність юридичних та організаційних засобів, які використовуються для закріплення правового стану відносин щодо володіння, користування та розпорядження майном та матеріального стану об'єктів права власності і спрямовані на забезпечення їх стійкого функціонування.

Комплекс адміністративно-правових повелінь стосовно вчинення юридично значимих дій та юридичних заборон у сфері власності визначають сутність адміністративно-правового режиму охорони у сфері власності. Адміністративно-правовий режим охорони права власності стосується встановлення для власників майна та інших осіб обов'язкових правил щодо забезпечення його утримання, захисту майна у випадку надзвичайних обставин, заборони вчинення діяльності, що завдає шкоди правам власників.

На часі удосконалення системи правових способів та засобів щодо підтримання режиму охорони права власності, забезпечення діяльності учасників адміністративно-охоронних відносин у цій сфері, реалізації правових норм, які скеровані на захист права власності, та сприяють відновленню порушених прав власників.

Формування інституту адміністративно-правового захисту права власності є наслідком еволюції української держави як суб'єкта охорони права власності. Формування інституту адміністративно-правового захисту права власності пов'язане зі створенням протягом двадцятого століття цілісної системи способів і засобів попередження та припинення адміністративних правопорушень у сфері власності, застосування адміністративних стягнень у цій сфері.

Адміністративно-правовий захист права власності характеризується існуванням правових способів і засобів такого захисту.

Засоби державно-юридичної правозахисної діяльності щодо захисту права власності скеровані на попередження правопорушень у цій сфері, застосування заходів припинення посягань, адміністративної відповідальності у цій сфері.

Ефективним засобом забезпечення захисту прав та свобод громадян, підтримання в суспільстві законності та правопорядку є юридична відповідальність взагалі та адміністративна зокрема.

Відповідні адміністративні правопорушення деталізовані у главі 6 КУпАП, зокрема у статтях 47–51-2 КУпАП. Окрім цього, суспільні відносини у сфері власності є додатковим безпосереднім об'єктом адміністративних правопорушень у сфері охорони природи і використання природних ресурсів, у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів, торгівлі, фінансів, підприємницької діяльності, юридичні склади яких визначені статтями 52, 53-1, 103-2, 148, 164-3, 164-6, 164-7, 164-9, 164-13 КУпАП [5].

Функцію протидії порушенням законних інтересів громадян щодо комерційної таємниці та секретів виробництва, тобто інформації, яка не є суспільною, є секретною та має комерційну цінність, відіграють правові норми Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», що встановлюють адміністративно-господарські санкції за неправомірне збирання, розголошення і використання комерційної таємниці.

Правові норми щодо захисту законних інтересів громадян у сфері інтелектуальної власності також вміщені у зміст МКУ. Окремий його розділ присвячений захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон. У цьому розділі визначено порядок митного контролю і митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, особливості взаємодії митних органів з іншими органами влади у сфері захисту інтелектуальної власності, право митного органу на підставі даних митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, виявляти ознаки порушення у сфері інтелектуальної власності щодо товарів, пред'явлених до митного контролю та митного оформлення, та призупиняти їх митне оформлення.

Об'єктивні потреби розвитку демократичного суспільства вимагають удосконалення законодавства щодо адміністративної відповідальності та накладення адміністративних стягнень і нерозривно пов'язані з проблемами законності та гарантіями останньої.

На часі усунення невідповідності складів адміністративних проступків сучасним реаліям, невпорядкованості нормативного регулювання адміністративної відповідальності в системі засобів захисту правових можливостей особи [1, с. 80].

Негативно на правозастосовну практику впливає визначення переліку адміністративних правопорушень у значній кількості законів та підзаконних актів, які видані різними органами влади та управління, їх дублювання [6]. Кодекс про адміністративні правопорушення та закони, які встановлюють адміністративну відповідальність, нерідко містять прогалини, суперечать один одному [7].

Серед важливих проблем захисту інтелектуальної власності в Україні слід відзначити неналежне законодавче регламентування способів захисту законних інтересів власників об'єктів інтелектуальної власнос-

ті, що використовуються у всесвітній мережі Інтернет [4]. Способи захисту законних інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності не враховують специфіку цієї сфери, а законодавство не адаптоване до сучасних реалій розвитку сфери інтернет-технологій. У зв'язку з цим виникла гостра потреба формування сучасної, ефективної правової бази захисту законних інтересів власників об'єктів інтелектуальної власності у всесвітній мережі Інтернет.

Проблемними є значні розбіжності в змісті українського законодавства та правової системи ЄС щодо правового регулювання питань захисту інтелектуальної власності, відсутність гармонізації строків охорони авторського права і суміжних прав до європейських стандартів, належної деталізації відповідних процедур [3].

Назріла потреба вироблення єдиної довгострокової стратегії правових реформ у цій сфері та програми загальнодержавних дій щодо її впровадження. Пріоритетним завданням залишається перегляд переліку складів адміністративних проступків, розміщених у главі 6 КУпАП, усунення дублювання функцій органів влади щодо підвідомчості розгляду відповідних категорій справ, удосконалення правового регулювання діяльності громадських формувань як суб'єктів захисту законних інтересів громадян у сфері власності тощо.

Висновки

Таким чином, проблеми сучасної правової політики держави щодо захисту прав громадян у сфері власності пов'язані з відсутністю чіткої стратегії підвищення ефективності діяльності органів влади, які забезпечують захист таких прав, конкретних заходів, спрямованих на формування зведеної інформаційної бази даних публічної інформації, яка стосується об'єктів права власності на земельні ресурси, нерухоме майно, моніторингу факторів ризику, що призводять до корпоративних конфліктів та спричиняють рейдерське захоплення об'єктів права власності, конкретних кроків до підвищення рівня свідомості громадян щодо змісту їхнього права власності та шляхів їх реалізації.

Розв'язання цих проблем за рахунок проведення науково обґрунтованих державно-правових та соціально-економічних перетворень створить належний юридичний фундамент реалізації правових можливостей громадян у сфері власності, забезпечить формування ефективної системи адміністративних заходів протидії незаконній діяльності в цій сфері.

Література

1. Афанасієв Р. В. Окремі теоретичні аспекти права власності на природні ресурси. *Правовий вісник Української академії банківської справи.* 2008. № 1. С. 77–81.

2. Галунько В. В. Адміністративно-правова охорона суб'єктів права власності в Україні : [монографія]. Херсон : ВАТ ХМД, 2006. 356 с.

3. Капіца Ю. Стан та напрями адаптації законодавства України у сфері охорони інтелектуальної власності до законодавства ЄС**.** *Юридична Газета.* 2006. №8 (68). URL: http://www.yur-gazeta.com/ru/oarticle/2153.

4. Холіна А. Г., Тюльченко І. К. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Інтернеті. *Матеріали регіональної наукової конференції викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів «Актуальні проблеми сучасного розвитку України : соціально-економічні, науково-технічні та правові аспекти».* URL: http://masters. donntu. edu.ua/2012/fknt/ kholina/library/article4. htm.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Калюжний Р.А., Комзюк А.Т., Погрібний О.О. та ін. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова Єдність», 2008. 655 с.

6. Минюк О. Ю. Сучасний стан та перспективи вдосконалення адміністративно-правової відповідальності у сфері біржової діяльності. *Форум права.* 2011. № 1. С. 664–669.

7. Ящук О. В. Законодавство України про адміністративну відповідальність: сучасний стан і перспективні положення його розвитку. *Юридична наука.* 2011. № 2. С. 150–154.

References

1. Afanasiyev R. V. Okremi teoretychni aspekty prava vlasnosti na pryrodni resursy. Pravovyy visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravy. 2008. № 1. S. 77–81.

2. Halun'ko V. V. Administratyvno-pravova okhorona sub»yektiv prava vlasnosti v Ukrayini : [monohrafiya]. Kherson : VAT KhMD, 2006. 356 s.

3. Kapitsa Yu. Stan ta napryamy adaptatsiyi zakonodavstva Ukrayiny u sferi okhorony intelektual'noyi vlasnosti do zakonodavstva YeS. Yurydychna Hazeta. 2006. №8 (68). URL: http://www.yur-gazeta.tsom/ru/oartitsle/2153.

4. Kholina A. H., Tyul'chenko I. K. Problemy zakhystu intelektual'noyi vlasnosti v Interneti. Materialy rehional'noyi naukovoyi konferentsiyi vykladachiv, aspirantiv ta studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv «Aktual'ni problemy suchasnoho rozvytku Ukrayiny : sotsial'no-ekonomichni, naukovo-tekhnichni ta pravovi aspekty». URL: http:// masters. donntu.edu.ua/2012/fknt/ kholina/ library/artitsle4.htm.

5. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya : naukovo-praktychnyy komentar / Kalyuzhnyy R.A., Komzyuk A.T., Pohribnyy O.O. ta in. Kyyiv: Vseukrayins'ka asotsiatsiya vydavtsiv «Pravova Yednist'», 2008. 655 s.

6. Mynyuk O. Yu. Suchasnyy stan ta perspektyvy vdoskonalennya administratyvno-pravovoyi vidpovidal'nosti u sferi birzhovoyi diyal'nosti. Forum prava. 2011. № 1. S. 664–669.

7. Yashchuk O. V. Zakonodavstvo Ukrayiny pro administratyvnu vidpovidal'nist': suchasnyy stan i perspektyvni polozhennya yoho rozvytku. Yurydychna nauka. 2011. № 2. S. 150–154.

Лыченко И. А.
Мельниченко В. И.

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена анализу общих принципов административно-правовой защиты права собственности в Украине, инструментов её реализации, проблем правоприменительной практики и перспектив совершенствования законодательства для усиления административно-правовой защиты права собственности в Украине.

Особое внимание уделено детальному анализу функции государства по охране права собственности, особенностей комплексного применения публично-правовых и частно-правовых инструментов для защиты права собственности в Украине, административно-правового режима охраны и защиты права собственности, особенностей формирования института административно-правовой защиты права собственности в Украине современных условиях. Констатировано, что средства государственно-юридической правозащитной деятельности по защите права собственности направлены на предупреждение правонарушений, применение мер пресечения посягательств, административной ответственности в этой сфере.

Ключевые слова: административно-правовая защита, право граждан, право собственности, право интеллектуальной собственности, функция государства, правовые средства, правовые реформы.

Lychenko I. O.,
iryna.o.lychenko@lpnu.ua
Melnychenko V. I.,
viktoriia.melnychenko.pv.2022@lpnu.ua

ADMINISTRATIVE AND LEGAL FOUNDATIONS OF PROPERTY RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE

The article is devoted to the analysis of the administrative and legal foundations of the protection of property rights in Ukraine, the tools (means) of its implementation, the problems of law enforcement practice and the prospects for improving the legislation in order to strengthen the administrative and legal protection of property rights in Ukraine.

Particular attention is devoted to a detailed analysis of the function of the state in the protection of property rights, the features of the complex application of public and private legal instruments for the protection of property rights in Ukraine, the administrative-legal regime for the protection and protection of property rights, the features of the formation of the

institute of administrative-legal protection of property rights in modern conditions. It was established that the means of state-legal human rights protection activities for the protection of property rights are aimed at the prevention of offenses, the application of measures to stop encroachments, and administrative responsibility in this area.

The relevance of the article lies in the search for new approaches to the definition of modern administrative and legal foundations for the protection of property rights in Ukraine.

It has been established that currently the formation of the legal framework for the protection of property rights is a rather complex, unsystematized, sometimes not sufficiently effective, slow process. It is emphasized that it is time to eliminate the inconsistency of the composition of administrative offenses with modern realities, the irregularity of the regulatory regulation of administrative responsibility in the system of means of protecting the legal rights of a person.

It has been established that the formation of the institute of administrative and legal protection of property rights is a consequence of the evolution of the Ukrainian state as a subject of protection of property rights. The means of state-legal human rights protection activities regarding the protection of property rights are aimed at preventing offenses in this area, applying measures to stop encroachments, and administrative responsibility in this area.

It is recognized that an effective means of ensuring the protection of the rights and freedoms of citizens, maintaining law and order in society is legal responsibility in general and administrative responsibility in particular.

It is emphasized that the problems of the state's modern legal policy regarding the protection of citizens' rights in the field of property are related to the lack of a clear strategy for improving the effectiveness of the authorities that ensure the protection of such rights, specific measures aimed at the formation of a consolidated information database of public information, which concerns of property rights to land resources, real estate, monitoring of risk factors that lead to corporate conflicts and cause raiding of property rights, concrete steps to raise citizens' awareness of content of their property rights and ways of their realization.

Key words: administrative and legal protection, rights of citizens, property rights, intellectual property rights, state function, legal means, legal reforms.